

Den stulna njuven (1994) och *Glitterspray & 99 andra klintbergare* (2005). Ordet ”svenska” i boktiteln syftar inte på sägner från Sverige. Istället behandlas också svenskspråkiga sägner från Finland medan t.ex. sägner som framförts av bl.a. samiska eller finskspråkiga minoriteter i Sverige inte har tagits med. Avgränsningen, skriver af Klintberg, är således språklig, inte politisk eller geografisk.

Själva sägenkatalogen består av 24 delar. Mytiska sägner finns förtecknade under övergripande kategorier som ”C. Döden och de döda”, ”E. Skogsväsen”, ”L. Djävulen” och ”N. Häxor”. Boken innehåller dock även uppgifter om historiska och kulturhistoriska sägentyper under kategorier som ”S. Pesten och andra farsoter”, ”W. Krigstid”, ”Y. Brott och straff” och ”Z. Ovanliga människor”. Härigenom är af Klintbergs katalog bredare än t.ex. Waldemar Liungmans *Sveriges sägner i ord och bild I–VII* (1957–69) och nordiska motsvarigheter som Reidar Th. Christiansens *The Migratory Legends* (1958) och Lauri Simonsuoris *Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen* (1961).

Bengt af Klintberg inleder varje övergripande kategori med en kort beskrivande text om sägnerna och eventuella trosföreställningar kopplade därtill. I introduktionerna återfinns också hänvisningar till den viktigaste litteraturen om ämnet. Själva sägentyperna är därefter sorterade efter motiv. Förutom en beskrivning av själva sägnen ges också information om dess utbredning, närmare bestämt från vilka landskap belägg har återfunnits. Härutöver finns uppgifter om var man finner belägg på sägnen, både otryckta i de fyra ovannämnda traditionsarkiven och tryckta i sägensamlingar och andra materialpublikationer. Hänvisningar till studier om såväl den aktuella sägnen som andra sägenkataloger ges även. I introduktionen till respektive övergripande kategori och i anslutning till de olika sägentyperna återfinns också korshänvisningar, t.ex. i de fall olika övernaturliga väsen figurerat i samma sägen.

Möjligheterna att använda *The Types of the Swedish Folk Legend* är i det närmaste obegränsade. För mig, som anställd vid ett traditionsarkiv, har katalogen redan blivit ett viktigt arbetsredskap. För att nämna några exempel kunde jag med hjälp av katalogen snabbt ge en student en överblick över sägner rörande svenska kungar i allmänhet och Karl XII i synnerhet. På motsvarande sätt kunde en historiker som besökte arkivet snabbt bilda sig en uppfattning om sägner rörande farsoter. Som ett led i min egen forskning har jag tack vare katalogen snabbt kunnat få information om några

olika sägenmotiv rörande Blåkullafärder. Bara genom att bläddra i katalogen har jag också fått idéer till flera artiklar om såväl enskilda sägner som mer övergripande frågor vilka inbegriper flera olika sägentyper. Förutom att utgöra en nyckel till folkminnesarkivets samlingar utgör alltså *The Types of the Swedish Folk Legend* en inspirationskälla och en bra grund för vidare forskning på området.

Som påpekats ligger ett oerhört stort arbete bakom *The Types of the Swedish Folk Legend*. Boken är också mer omfattande än flertalet av sina internationella motsvarigheter. Samtidigt utgör den givetvis inte en fullständig förteckning över svenska folksägner; säkerligen kommer fler belägg, tryckta som otryckta, och nya sägentyper att kunna tillfogas på sikt. Ett sätt att underlätta uppdateringar av katalogen och samtidigt utveckla projektet vore att också publicera hela katalogen på internet. I en digital version skulle man inte, såsom är fallet med en bok, behöva tänka på att begränsa omfånget, t.ex. skulle mer detaljerade hänvisningar till arkivmaterial kunna infogas framöver, liksom konkreta exempel på uppteckningar av respektive sägentyp. Även om boken redan innehåller ett utmärkt innehållsregister skulle en publicering på internet också ge bättre sökmöjligheter. Sist men inte minst tror jag att en internetversion av katalogen skulle innebära att den upptäcks och används av betydligt fler. För visserligen garanterar en publicering i Folklore Fellows' Communications att katalogen får en internationell spridning men sannolikt också att få utanför den akademiska världen kommer att upptäcka den. Kort sagt förtjänar *The Types of the Swedish Folk Legend* en vidare spridning och att tillgängliggöras också för den intresserade allmänheten. Givetvis bör ett exemplar av boken också stå i varje folkloristiskt intresserad forskares bokhylla!

Fredrik Skott, Göteborg

Carin Bergström: *Stina Piper. Grevinna i 1700-talets Sverige*. Atlantis, Stockholm 2007. 263 s., ill. ISBN 978-91-7353-186-3.

Grevinnan Christina Charlotta Piper, Stina kallad, föddes 1734 och gick ur tiden år 1800. Under sin levnad fick hon uppleva den största glädje och den djupaste sorg. Att hon överlevde rent mentalt kan vara svårt för oss i vår tid, så präglad av psykologi, psykiatri och terapeutiska behandlingar, att förstå. Men varje tid har sina lösningar på olika slags problem och ännu hade

inte Sigmund Freud sett dagens ljus. Stina Piper fick handskas med sina sorger och bekymmer på de sätt som stod henne till buds. Det fanns också höjdpunkter och goda perioder i hennes liv, tillfällen och möjligheter som var få andra förunnade, framförallt inte människor i de lägre stånden. Om denna Stina Piper har förra chefen på Skoklosters slott, Carin Bergström, skrivit en fängslande bok, som vänder sig till en historiskt och kulturhistoriskt intresserad läsekrets.

Stina Piper föddes med silversked i munnen och med de bästa förutsättningar i en högadlig familj. Tjuo år gammal gifte hon sig med greve Erik Brahe, tillhörande toppskiktet i den svenska adeln och med goda kontakter i kungahuset. Erik Brahe hade året innan blivit änkling, då hustrun Eva Sack avled, och han behövde en styvmor till sina fyra små barn. Ett drygt år efter bröllopet, i juni 1755, födde den unga grevinnan Brahe en liten dotter, Ulrika Juliana och livet såg ljusst ut. Men makarna Brahes äktenskapliga lycka blev dessvärre kortvarig. År 1756 utvecklades till en veritabel mardröm för hela familjen. På vintern avled två av barnen, lilla Ulrika Juliana och hennes halvsyster Eva Fredrika, i kopporna och i början av juni avled Eva Fredrikas syskon, Christina och Nils Gabriel, i lungdot. Av de fem barnen Brahe överlevde endast Eriks äldste son, Per. Men än var det inte slut på olyckorna.

Erik Brahe var, som nämnts, nära lierad med kungahuset och deltog i planerna på en revolt, som skulle tillförsäkra kungen större maktbefogenheter. Revolten kom av sig och att greve Brahe därmed svävade i fara var uppenbart för hans familj och vänner. Men trots enträgna uppmaningar från sina närmaste vägrade han att fly. Möjligen trodde han inte att rikets förste greve skulle arresteras på vad han uppfattade som lösa grunder, möjligen var han för stolt för att fly. Emellertid var Fru Fortuna honom inte bevågen och han arresterades och fängslades under midsommarhelgen 1756. Makarna Brahe lämnade in var sin nådeansökan och den på nytt gravida Stina försökte därtill personligen beveka representanterna för adelsståndet i Ridarhuset den 17 juli. Hon nekades dock tillträde till stora salen och knäföll i sin nöd för lantmarskalken, greve Axel von Fersen d.ä., i förstugan. Men hennes böner klingade ohörda. Den 23 juli avrättades Erik Brahe.

Stina Pipers liv efter makens död blev på många sätt tungt. Hon ärvde visserligen en inte oansenlig förmögenhet, men även skulder som måste regleras. Det ankom nu på henne att axla ett stort ansvar. I oktober födde hon sonen Magnus Fredrik och hon var nu en-

sam med honom och den 10-årige styvsonen Per. En trygghet för henne och barnen var naturligtvis ändå nätverket av släkt och vänner samt kontakterna med hovet och kungafamiljen. Änkegrevinnan Brahe kunde fortsätta att leva ett ståndsmässigt liv med Stockholm som utgångspunkt.

I boken om Stina Piper får man följa inte enbart huvudpersonens öde, utan i viss mån även Carin Bergströms väg som forskare samt de problem och glädjämnen som arkivforskaren ofta stöter på. Bergström gör t.ex. en intressant upptäckt, när hon genom ett tips från en museikollega samt idag källforskning finner att Stina Piper av allt att döma under 1760-talet levde i en relation med sin kusin, den 16 år äldre Carl Ribbing. Trots att Stina var änka och Ribbing ogift, gifte de sig aldrig och skälen kan ha varit flera, t.ex. ekonomiska, politiska och dynastiska. Amorösa äventyr i kretsarna kring hovet var emellertid inte ovanliga, de var snarare regel än undantag. Resultatet av Stina Pipers förbindelse med kusinen blev tre barn, födda 1762, 1768 och 1769, barn som så småningom fick efternamnet Carlstedt och som delvis tycks ha bott hos sin far, delvis hos sin farbror, Johan Ribbing, och dennes hustru, Johanna Catharina Gyllenkrok. Här slås man av hur olika ogifta mödrar och s.k. oäkta barn behandlades i ståndssamhället beroende på social tillhörighet. I adelskretsar fanns en förhållandevis stor tolerans för utomäktenskapliga förbindelser – även om just Stina Pipers far inte såg med blida ögon på dotterns leverne – medan kvinnor och barn tillhörande landsbygdens lägre sociala skikt ofta drabbades av svåra sanktioner i motsvarande situation. Lönskaläge, enkelt och dubbelt hor var i den miljön knappast att leka med.

Den unge greve Per Brahe dog 1771 endast 25 år gammal. Dödorsaken är oklar. Kanske var det hans klena hälsa som orsakade hans tidiga bortgång, kanske var olycklig kärlek en bidragande orsak. Vid ungefär samma tid tycks Stina Pipers och Carl Ribbings relation ha upphört och i början av 1773 gifte sig Stina med riksrådet, tillika Gustav III:s kanslipresident, Ulrik Scheffer. Om kungen själv hade ett finger med i spelet när det gäller denna förmäling, är svårt att uttala sig om. Av olika skäl kan han ha varit emot ett kusingifte mellan Stina och Carl, men för ett gifte mellan Stina och den 18 år äldre Scheffer.

Äktenskapet med Ulrik Scheffer innebar att Stina Piper gav upp sitt relativt självständiga liv som änka. Det blir härigenom också svårare att spåra henne i källmaterialet. Klart är emellertid att hon i egenskap av riksrådinna fick en officiell roll att spela vid hovet.

Riksrådinnorna kom i rang näst efter de kungliga prinsessorna och hade vissa förpliktelser i hovlivets många ceremoniel. De sista 16 åren av sitt liv bodde Stina som lantjunkarhustru med sin make på godset Stora Ek, där Ulrik Scheffer avled den 4 mars 1799. Stina flyttade tillbaka till Stockholm, där sonen Magnus Fredrik skaffat henne en våning. Tiden i huvudstaden blev dock kort. Hela livet hade Stina lidit av klen hälsa och den 7 januari 1800 dog hon till följd av en mattande feber, som det står i Klara kyrkas dödbok.

Stina Pipers liv var på många sätt mycket privilegierat med goda ekonomiska förtecken, ett liv där hon rörde sig i samhällets högsta sociala skikt, vid hovet och nära kungafamiljen. Men det var också ett liv som periodvis var präglad av sorger och tragedier, särskilt hennes korta äktenskap med Erik Brahe. Helt lätt kan det inte heller ha varit att leva i ett slags samvetsäktenskap med kusinen Carl Ribbing och föda honom tre barn, som hon i princip inte tycks ha haft någon större kontakt med under deras uppväxt. Åren vid Ulrik Scheffers sida var till att börja med ett liv i maktens politiska centrum i Gustav III:s närhet, medan de sista åren av hennes liv åtminstone till det yttre föreföll något lugnare.

Det är en fascinerande värld Carin Bergström inbjuder läsaren till, men det är inte alltid lätt att hålla reda på alla släktförbindelser, ingiften, kärleksrelationer och andra förvecklingar. Dock är släktrådet längst bak i boken till god hjälp. Många historiskt kända namn, framför allt ur adelskalendern, passerar revy. Att verkligheten överträffar dikten kan tyckas vara en gammal klyscha, men den bekräftas ständigt och det gäller även i fråga om Stina Pipers liv. Boken om henne utgör ett mycket bra exempel på hur en forskare kan ta sig an en forskningsuppgift och sedan på ett lättfattligt sätt presentera sina rön för en kulturhistoriskt intresserad läsekrets. Texten är välformulerad och informativ och därtill innehåller boken bilder, som ger ytterligare kött på benen för den som är intresserad av tiden, miljöerna och huvudpersonerna. Boken innefattar också noter, litteraturförteckning samt person- och platsregister. Carin Bergström har all heder av sin forskningsinsats och av sitt sätt att presentera den.

Birgitta Meurling, Uppsala

Björksund. En levande historia. Carin Bergström, Carolina Brown Ahlund, Ralph Edenheim, Karin Lindvall, Nils Mörner och Sigurd Rahmqvist. Fotografi och form Dick Norberg. Rebecka Millhagen Adelswärd (red.). Bokförlaget Arena, Malmö 2010. 374 s., ill. ISBN 978-91-7843-354-4.

Detta arbete är en utförlig, välskriven, påkostad och mycket vackert illustrerad historik över det stora godset Björksund i Tystberga församling vid en vik av Östersjön någon dryg mil utanför Nyköping. Godsets hela historia tecknas från dess grundande under medeltiden. Arkeologen Sigurd Rahmqvist redogör för de invecklade jordaffärer inom feodaladeln, som ledde till att en stor egendom i bygden så småningom samlades inom släkten Gyllenstiernas ägo. Björksund bebyggdes med en sätesgård under 1500-talets andra hälft. Men dåtidens stormän flyttade regelbundet mellan olika gods och Björksund blev för riksdrotsen Nils Gyllenstierna, gårdens byggherre, mest en mellanstation mellan Stockholm och huvudgården Fågelvik i nordligaste Småland.

Gyllenstiernorna satt sedan på Björksund till 1700-talets slut. Historikern Carin Bergström skildrar levande utvecklingen under 1700-talet. 1727 uppfördes den nuvarande imposanta herrgårdsbyggnaden. Den gamla hade förstörts i en brand 1688. Även denna nya gårdsbyggherre hette Nils Gyllenstierna. Som officer hade han tjänat i Karl XII:s armé under fälttåget in i Ryssland och efter Poltava hade han hamnat i rysk fångenskap. Först 1722 kom han tillbaka till Sverige och lät då sätta igång arbetet med att uppföra en ny huvudbyggnad på Björksund. 1723 gifte han sig med den unga änkan Ulrika Juliana Brahe. Carin Bergström ger också en intressant redogörelse för släkten Gyllenstiernas förbindelser med den Skytteanska professuren vid Uppsala universitet. Professuren hade inrättats 1622 genom en donation av Johan Skytte. Rätten till utnämning av innehavare förbehölls donatorn, men denna rätt ärvdes av Skyttes dotter Anna, som gifte sig med Göran Gyllenstierna, ägare till Björksund. Uppgiften att representera donatorn i tillsättningsärenden övergick under 1800-talet till släkten Mörner, som då övertagit herrgården.

1700-talet rymde stor dramatik för ägarna till Björksund. Ulrika Juliana Brahes brorson Erik Brahe, som hon uppfostat sedan han tidigt blivit föräldralös, och hennes måg Gustaf Jacob Horn, gift med den enda dottern på gården, blev bägge svårt komprometterade vid den misslyckade ansatsen till statskupp sommaren